

RECENSIES

van symposium en bundel blijkt hiermee gelegen in het feit, dat voor de eerste maal aan de hand van specifieke themata een vergelijking getrokken kan worden tussen relevante aspecten van de partijpolitieke evolutie in Duitsland en Nederland. Ook echter moet worden geconstateerd, dat de vrijheid die de participanten aan het symposium klaarblijkelijk gelaten is, zijn neerslag vindt in het ontbreken van een (systematische) vergelijking van de afzonderlijke themata. Dit doet de comparatieve opzet in een aantal gevallen op hinderlijke wijze teniet, terwijl anderzijds de talrijke herhalingen frapperen, samenhangend met onvoldoende nauw omschreven themata. Von der Dunk poogt in zijn inleiding weliswaar orde in deze chaos te creëren, maar slaagt er vooral in de 'laisser-faire'-aanpak van de bundel in verkort perspectief te herhalen. Deze kritiek laat de waardering voor een baanbrekende bundel onverlet, die sterk aanbevolen wordt aan geïnteresseerde historici en politicologen.

M. H. J. Buiting

J. Stoffer, *Het ontstaan van de NMB. De geschiedenis van haar voorgangers in de jaren 1900 tot 1927* (Deventer: Kluwer, Amsterdam: NIBE, 1986, 267 blz., f47,50, ISBN 90 267 0980 3).

De geschiedenis van de middenstandsbanken in Nederland is tot nu toe niet zo uitvoerig beschreven als de vergelijkbare boerenleenbanken. Het stemt daarom tot voldoening dat J. Stoffer, een oud-lid van de raad van bestuur der Nederlandsche Middenstandsbank (de NMB uit de titel van het boek), de taak op zich genomen heeft de historie van het Nederlandse middenstandsbankwezen vast te leggen tot het ontstaan van de NMB in 1927. Het lag in het voornemen dat de auteur vervolgens de periode 1927-1962 zou beschrijven; door zijn overlijden kort na de voltooiing van het onderhavige boek zal daar helaas niets meer van komen. Het is te hopen dat de NMB iemand anders vindt; wat Stoffer heeft geschreven, doet naar meer smaken.

De Nederlandse bankgeschiedenis tussen 1900 en 1930 behoort tot het boeiendste van onze economische geschiedenis, niet alleen van de periode maar ook in het algemeen. Dit is begrijpelijk omdat Nederland tijdens de genoemde jaren in een fase van versnelde groei verkeert en het bankwezen daarmee kwalitatief geen gelijke tred houdt. In een dergelijke onevenwichtige situatie liggen er kansen voor kundigen en onkundigen en vooral de laatsten maken gebruik en misbruik van de dobbelzucht en goedgelovigheid van het grote publiek. In een tijd van opgaande conjunctuur tot 1914 en van voor het bankwezen profijtelijke jaren tijdens de oorlogseconomie van 1914-1918 is er naast verantwoorde veel roekeloze groei in het bankwezen. De conjuncturele terugslag van 1920 presenteert de onvermijdelijke rekening. We mogen zonder meer van een bankcrisis gewagen. Het is typerend dat de gebeurtenissen van 1929 en volgende jaren deze bankcrisis der jaren twintig zozeer overschaduwd hebben, maar het valt ook goed te begrijpen waar het bankwezen deze geschiedenis sindsdien diep heeft weggestopt, omdat zij zo weinig fraai voor haar is geweest wegens de grote schade (zeker tweehonderd miljoen, te vergelijken met twee miljard thans), de gebleken onkundigheid, de speelzucht en de veelvuldige fraude. Tot de door de crisis getroffen behoren algemene banken, provinciale banken en middenstandsbanken. De boerenleenbanken blijven gespaard, wat zeker te maken heeft met de kundige leiding vanuit de centrales van deze organisatie.

Nu er enige generaties overheen gegaan zijn en de banken tot volwassenheid zijn gekomen, wil men wel iets kwijt over de breuk der jaren twintig. Dat de NMB een oud-lid van de raad van bestuur aan het werk zette, heeft het grote voordeel gehad van diens bancaire deskundigheid, maar het nadeel van zijn gebrek aan historische scholing. De wil daar niet te zwaar over doen, want het boek van Stoffer heeft vele goede eigenschappen van stijl en visie, maar kan er toch niet aan voorbij dat adequate annotatie ontbreekt, essentiële literatuur niet geraadpleegd is (bijvoorbeeld het artikel van Van den Eerenbeemt over de Bossche Hanzebank in de Brugmans-bundel) en er geen verantwoording is van de bronnen der illustraties. Een en ander zou gemakkelijk te ondervangen zijn geweest indien men de tekst aan een professioneel historicus zou hebben laten zien. Dan zou stellig ook iets aan de ellenlange citaten zijn gedaan. Inhoudelijk rijzen er overigens geen problemen. Stoffer is open en objectief geweest in zijn beschrijving. Waar wij van mening verschillen, heeft dit te maken met onze onvermijdelijke subjectiviteit.

Met vele levendige details van zaken en personen verhaalt de auteur hoe uit het driestromenland van neutraal, protestant en katholiek middenstandsbankwezen tussen 1914 en 1927 de Nederlandsche Middenstandsbank is ontstaan. De rol van zowel de staat als de Nederlandsche Bank in het proces van sanering van het middenstandskrediet — er waren veel onkunde en gebrek aan organisatie — komt uitvoerig aan bod. In het bijzonder de figuur van de jonge bankier mr. J. W. Beyen, de latere minister, wordt met veel overtuiging getekend. Aan hem is in 1925 door Colijn als minister van financiën de reorganisatie van de middenstandsbanken toevertrouwd. Dankzij zijn doorzettingsvermogen is deze geslaagd en kon de Nederlandsche Middenstandsbank verrijzen. Maar Beyen wordt omringd door talrijke kleine figuren van idealistische, commerciële, fantastische, nuchtere of vaak eigenwijze allure, kleine koninkjes van plaatselijke banken die maling hadden aan de uniformerende centrale middenstandsbank. Dit gold evengoed in de neutrale, als de protestantse of de katholieke richting. Dat zoveel verzuiling in de economie te weinig levenskracht vertoonde, hield ten diepste verband met het gebrek aan basis van vermogenskracht. Gezamenlijk waren de drie richtingen in de Nederlandsche Middenstandsbank tot meer in staat, al zou het zonder de grote staatsgarantie van f9 miljoen misschien nog niet zijn gelukt. Maar hierover zal een vervolg ons moeten inlichten.

In dit boek ontbreekt een breder kader van bancaire ontwikkeling. Dat is begrijpelijk vanwege de ruimte die het gevergd zou hebben, doch het heeft wel tot gevolg dat bepaalde aspecten te eenzijdig belicht zijn. Een vergelijking met de boerenleenbanken zou leerzaam zijn geweest. Waar zo vele banken hulp nodig hadden, zou de steun der Nederlandsche Bank dan zeker positiever zijn gewaardeerd.

Joh. de Vries

Jan Breman, *Koelies, planters en koloniale politiek. Het arbeidsregime op de grootlandbouw ondernemingen aan Sumatra's Oostkust in het begin van de twintigste eeuw* (Verhandelingen van het Koninklijk instituut voor taal-, land- en volkenkunde CXXIII; Dordrecht: Foris Publications, 1987, vi + 417 blz., f35,-, ISBN 90 6765 215 6).

'Een treurige geschiedenis van lijden en onrecht', zo tekende minister van koloniën Idenburg in 1904 op het Rhemrev-rapport aan. De officier van justitie te Batavia Rhemrev